

ҚЎЙЛАРНИ ИНФЕКЦИОН НЕКРОТИК ГЕПАТИТ КАСАЛЛИГИ ЭПИЗООТОЛОГИЯСИ

Ҳакимов Шорасул

таъин докторант

Салимов Илхом Хаитович

илмий раҳбар (Ветеринария илмий-тадқиқот институти)

Аннотация: Инфекционный некротический гепатит является остро протекающей инфекционной болезнью, которая встречается в некоторых регионах страны и относится к группе клостридиозов. Изучение этиологических факторов, путей заражения, эпизоотологии болезни, диагностики и профилактических мероприятий являются актуальной проблемой для Узбекистана, а также ветеринарной науки и практики.

Summary: Infection necrotic hepatitis is an acutely dangerous infectious disease that occurs in some regions of the country and belongs to the group of clostridial infections, The study of etiological factors, ways of infection, epizootology of the disease, diagnosis and preventive measures is an urgent problem of the present time in veterinary science and practice.

Калит сўзлар: Инфекцион энтеротоксемия, қўй, анаэроб, спора, клостридиозлар, ез.

Мавзунинг долзарблиги. Мамлакатимиз мустақиллигидан кейин халқ хўжалиги ривожланиши мисли кўрилмаган даражада тараққий этиши барқарор давом этмоқда. Чорвачиликни ривожлантириш бўйича ҳам ЎзР. Президентининг ПҚ – 308 23- март 2006 й, ПҚ – 842 22 апрел 2008 й, ВМнинг 2009 й мамлакатимизда асаларичиликни, балиқчиликни ривожлантиришни тубдан ислоҳ қилиш, қорамолларни суный қочириш йўли билан наслчилик ишларини яхшилаш ҳақидаги қарорлари ҳамда 2012 йил 21-ноябрдаги 01-03-34-5 рақамли, 2013 йил 18-апрелдаги 01-03-35-5 рақамли, 2013 йил 10-майдаги 01-03-15-18 рақамли, 2013 йил 14-майдаги 01-03-15-18 рақамли. 2013 йил 24-майдаги 01-03-15-18 сонли дастур ва лойиҳаларга асосан 2014 йил чорвачилик соҳасида жами 8 минг 545 лойиҳа амалга оширилган. Ушбу мақсадларга жами 534 миллиард 983 млн сўм, шу жумладан 163 миллиард 206 млн. сўмлик банк кредитлари йўналтириб, 72 минг 996 та янги иш ўринлари барпо этилган.

Аммо, чорвачилик хўжаликларида чорвани жадал ривожлантиришга бир қатор омиллар тўсқинлик қилади. Шулардан энг асосийси бу чорва ҳайвонларининг инфекцион касалликлари ҳисобланади. Ушбу инфекцион касалликлардан уй ҳайвонлари айниқса қўйлар орасида учрайдиган инфекцион анаэроб касалликлар сезиларли тўсиқ бўлиб келмоқда.

Инфекцион касалликлар ҳайвонлар касалликларининг асосий қисмини ташкил қилади ва улар қўйлар сонини кўпайишига жиддий тўсқинлик қилиб, нобуд бўлишига ҳам сабабчи бўлади. Қўйларда учрайдиган инфекцион некротик гепатит касаллиги ҳам, қўйчилик хўжаликлари даромадларига сезиларли зарар етказди.

Адабиёт маълумотларидан кейинги йилларда инфекцион касалликлар орасида инфекцион некротик гепатит касаллиги муҳим аҳамият касб этиши баён этилмоқда. Ушбу касалликдан келадиган асосий иқтисодий зарар касал қўйларни аксарият ҳолларда даволаб бўлмаслиги, уларни қисқа вақт ичида ўлиши, мажбурий сўйилган қўйларнинг гўшти истемолга яроқсизлиги сабабли уларни ёқиб юборишга ёқилғи сарфланиши ва ушбу касалликка қарши ўтказиладиган олдини олиш тадбирларига кетган харажатларни ўз ичига олади. Инфекцион некротик гепатит касаллигида касалланган ҳайвон қисқа муддатда нобуд бўлишини инобатга олсак, уларни даволашга улгурмаймиз ва самарасиз бўлади. Шунинг учун касалликка қарши курашнинг самарали чора-тадбирларини ишлаб чиқиш талаб этилади. Бунда аввало касалликнинг эпизоотологиясини ўрганиш долзарб вазифалардан ҳисобланади.

Қўйларнинг инфекцион некротик гепатит касаллиги дунёнинг кўпгина мамлакатларида тарқалган ва шу жумладан Республикамизда ҳам касаллик учраб туриши муаммонинг долзарблигидан далолат беради.

Юқоридаги айтганимиздек инфекцион некротик гепатит касаллиги мамлакатимиз ҳудудида учраб турибди. Касаллик қўзғатувчиси ташқи муҳитнинг ноқулай факторлари таъсирига нисбатан чидамли бўлганлиги сабабли касаллик доимий учраб туради.

Ушбу касалликнинг мамлакатимизда учраб туришининг объектив ва субъектив сабаблари бу қўзғатувчиларнинг экологик муҳитда кенг тарқалганлигидир. Туманлар, вилоятлар, Республика ветеринария бошқармалари эпизоотик хариталарини кўриб чиқиб аниқлик киритиш лозим. Инфекция ўчоқларини аниқ белгилаш шарт. Чунки инфекция ўчоқлари бор бўлган ҳудудларда эпизоотияга қарши тадбирлар режаси тузилиши ва ўз вақтида бажарилиши бу касалликларни батамом йўқотишнинг етакчи звеноси ҳисобланади. Хавфли зоналардаги чора тадбирлар ҳам муддатида малакали сифатли бажарилиши лозим.

Фермага янги келтирилган ҳайвонларни албатта 30-кун давомида карантинда сақланиб ветеринария кўригидан ўтказилиб соғлом бўлгандагина подага қўшилиши, хўжаликларга инфекциянинг кириб келиш йўллари атрофлича ўрганилиб, уларни ўз вақтида олди олиниши, доимий инфекция ўчоқларида, унга қўшни ҳудудларда албатта режа бўйича эмлаш ишлари ўтказилиши зарур.

Илмий тадқиқотларнинг материал ва услублари. Тадқиқотлар Самарқанд вилояти Пайариқ тумани ва Жиззах вилоятининг Фориш туманларидаги чорвачилик фермер хўжаликларида ва аҳоли пунктларида амалга оширилди. Туман эпизоотик хариталари маълумотлари, эпизоотолог врачларнинг ҳисоботлари ва участка ветеринария врачлари, фермер хўжаликлари бошлиқлари маълумотлари, жойларда фаолият олиб бораётган қассоблар ва аҳолидан олинган маълумотлар таҳлили асосида қўйларнинг некротик гепатит касаллигини тарқалганлиги аниқланди.

Касаллик билан касалланувчи ҳайвон тури, ёши, касалликнинг учраш вақти ёки мавсуми, кечиши, клиник белгилари ва патологоанатомик ўзгаришлари, касаллик қўзғатувчисининг културал-морфологик, биокимёвий ва биологик хусусиятлари аниқланди. Касалликни олдини олиш ва қарши кураш чора-тадбирлари ўрганилди.

Олинган тадқиқот натижалари. Инфекцион некротик гепатит билан қўйлар ёши, жинсидан қатъий назар касалланиши ва кўпинча 1-2 ёшдан катта қўйлар касалланиши аниқланди. Касаллик энзоотия ва баъзида эпизоотия кўринишида учраши маълум бўлди. Инфекцион некротик гепатит касаллиги йилнинг ёз ва куз ойларида жигарда жароҳатлантирувчи омиллар кўп бўлганда касаллик кўпроқ учраши аниқланди. Касалликнинг келиб чиқишида озуқа рационининг бирдан ўзгартирилиши яъни бирданига кўкат озукаларни кўп истеъмол қилиши, рационда оксиллар, минерал моддаларнинг етишмаслиги, ҳазм органларининг гелментлар билан зарарланиши, организмнинг совуқда ёки иссиқда қолиши ҳам сабаб бўлиши маълум бўлди.

Некротик гепатит билан семиз қўйлар касалланади. Қўйхоналарда боқилганда ёш қўзилар, яйловда боқилганда катта ёшли қўйлар касалланади. Касаллик асосан алиментар йўл билан ифлосланган ем-хашак ва сув билан юқади. Касалланиши отардаги 15-20% қўйларда ва ўлим 100% гача бўлиши маълум бўлди.

Касаллик кўп ҳолларда ўта-ўткир (яшин тезликда) кечиши, ҳайвон тўсатдан ёки 2-3 соат давомида ўлиши аниқланди. Касал қўйларда ҳаракат координацияси бузилиши, қўйлар суришиб, йиқилиши, оғиз ва бурун бўшлиғидан сероз ёки геморрагик-сероз суюқлик ажралиши кузатилди. Баъзи қўйларда қонли ич кетиш, мушакларнинг тортилиши кузатилди. Қўз шиллик пардалари қонталаш, қизарган бўлиши, касал ҳайвонларда тушқунлик ҳолати кузатилиши, тана ҳарорати меъёрида ёки бироз кўтарилган бўлиши, юрак уриши суст, тезлашгани қайд қилинди. Касал ҳайвон ёнга йиқилмаслиги, ётмоқчи бўлгандай кўкракка ётиб шу ҳолатда ўлиши аниқланди.

Ўлган ҳайвонлар ёриб кўрилганда тери ости қон томирларида қон туриб қолиши, тўш ҳудудида ва жағ оралиғи ҳудудида характерли сарғиш экссудат, кўкрак ва қорин бўшлиқларида ҳавода қуюқликка айланадиган сариқ суюқлик кузатилди.

Жигар қизарган, баъзида капсулада майда ёриқчалар, янги ўлган қўй жигарида катталиги тўғнағич бошчасидан то 1-2 см гача бўлган нотекис шаклдаги ҳошия билан ўралган, характерли чиқиб турувчи ва ичкарига кирувчи оч-малладан -то сомонранг-сарғиш тусгача бўлган некротик ўчоғлар кўзга ташланди. Перикард ва эндокардда нуқтали ёки йўл-йўл қон қуйилишлар қайд қилинди. Талоқ ўзгаришсиз, буйрақлар қизарган, баъзида некротик ўчоғлар кузатилади. Ошқозон-ичак тизими ва чарви қон томирлари кучли қонга тўлган.

Ёриб кўрилган жасадлардан олинган патологик намуналар бактериологик текширилганда полиморф, граммулбат ҳаракатланувчи, субтерминал жойлашган овал споралари мавжуд таёқчалар ажратилди.

Жигарнинг соғлом ва некротик ўзгаришлари чегарасидан олинган паренхимадан эзма қилинганда, кўзгатувчининг тоза культурасини ажратишга эришилди.

Денгиз чўчкачаларида биопроба қўйилганда, кўзгатувчи юборилган жойда бириктирувчи тўқима ва унинг ёнидаги мушаклар сарғиш, оч-пушти рангдаги илвирасимон шиш ҳосил қилиши, мушаклар оч рангда, ички аъзолар ўзгаришсизлиги кузатилди.

Инфекцион некротик гепатит касаллиги ўта ўткир кечганлиги сабабли даволаш самара бермайди. Касалликни олдини олишда қўйларни дегельминтизациялаш ва клостридиозларга қарши поливалент анатоксин билан эмлаш ишлари самараси яхши беради. Вакцина икки марта 14-16 кун оралик билан мускул орасига юборилади. Иммуниетет 14-18 кунда пайдо бўлади 1 йилгача давом этади. Инфекцион энтеротоксемия ва браздотга қарши поливалент ГОА вакцина самара бермайди.

Касал ҳайвонларни сўйиш, терисини ажратиш, жунини қирқиш, соғиш, сутини истеъмолга ишлатиш мутлақо таъқиқланади.

Касал ва гумонли ҳайвонлар сақланган биноларни 3% актив хлорли оҳак, 5% ўювчи натрий ёки калий, 10 % формалдегид ёки бир хлорли йод эритмалари билан дезинфекция ўтказилади.

Адабиётлар

1. Х.С. Салимов, А.А. Қамбаров, И.Х. Салимов “Эпизоотология ва инфекцион касалликлар” Тошкент – 2022.
2. А.А. Конопаткин. Эпизоотология и инфекционные болезни с.х.ж. ных. М. “Колос” 1984.
3. В.П. Урбан. Практикум по эпизоотологии и инфекционным болезням с ветеринарной санитарией. Ленинград “ Агропромиздат “ 1987
4. К. Эльце, Х. Мейер, Г. Штейнбах. Болезни молодняка с.х. ж.ых. М “Колос” – 1977.
5. Ветеринария қонунчилиги. Ташкент. 1998.